

Bostadens betydelse

i olika livsprojekt och livsformer

av
Annika Almqvist

Annika Almqvist,
SIB, Gävle.

Kan livsformsbegreppet användas för att studera bostadens betydelse i människors liv? Vad har olika boendeformer för betydelse för människors möjlighet att förverkliga sina livsprojekt? Vad får livsformsteorin för konsekvenser för möjligheten att formulera kvinnokrav i planeringen? Dessa frågor diskuteras i artikeln.

IDAG RÄCKER DET INTE LÄNGRE att ha en plats att bo på. Vi lever i ett samhälle där boendet inte bara är en fråga om att få tak över huvudet, utan vi måste också ta ställning till *hur* vi vill bo. Boendet har blivit en del av vårt livsprojekt. Med livsprojekt menar jag en mer eller mindre medveten, men dock målinriktad strategi för hur man vill leva sitt liv. Vårt boende säger något om vem vi är, vilket liv vi har valt. Vare sig vi vill det eller inte tolkas boendet som uttryck för den/de som bor. Avviker vi från normerna, väljer vi medvetet att bo på ett sätt som andra inte gör måste vi kunna motivera det. Vi måste ta ställning till vilken boendeform, upplåtelseform, hustyp, läge, miljö, storlek, planlösning osv. som vi vill ha. Valfriheten är dock i praktiken begränsad, inte bara av utbudet och de egna resurserna, utan

också av vad andra och vi själva anser att vi "bör" välja. I den här artikeln ska jag diskutera valet av boendeform i relation till vilket livsprojekt vi har och vilken/vilka livsformer vi tar vår utgångspunkt i.

Likhet

I vårt land har likheten länge betonats starkare än olikheten. I den funktionalistiska analys som legat till grund för våra bostadsnormer har vi alla ansetts ha samma behov. Vi har visserligen haft olika resurser och därmed kunnat tillgodose våra behov i olika grad, men behoven har ansetts vara desamma. Tanken att boendet har olika betydelse i våra liv har inte inrymts i välfärdsstaten. Vi har dock olika intentioner vid valet av bostad beroende på att vi har olika föreställningar och tillhör

olika kulturella och sociala sammanhang. Betoningen av likheten och av våra gemensamma behov har underlättat och kanske varit en förutsättning för möjligheten att forma en politik som tillförsäkrat de flesta medborgare vad som brukar betecknas som en "god bostad". Samtidigt har olikheten i andra avseenden än med hänsyn till resurser kommit att osynliggöras.

Livsformsbegreppet i Tomas Höjrups¹ och Lone Rahbek Christensens² tappning ger oss en möjlighet att se att vi faktiskt är mer olika än vi har trott, att vi deltar i olika sammanhang och har olika intentioner med våra liv. Det är, tror jag, orsaken till att detta begrepp trots sina inbyggda problem³ verkar så fruktbart och har kommit att användas i en del empiriska studier på senare tid. Nyligen har Tora Friberg t. ex. använt sig av livsformsteorin i syfte att analysera kvinnors sätt att organisera sin vardag.⁴ Det tillåter oss att se på världen och oss själva på ett nytt sätt. Trots sin utgångspunkt i en strukturalistisk analys baserad på människors försörjningssätt passar livsformsbegreppet in i ett postmodernistiskt synsätt där olikheten betonas, inte endast vad gäller resurser, utan snarare i fråga om värderingar.

Livsformsbegreppet

Höjrup och Christensen utgår från tre huvudsakliga livsformer med olika praxis, vilka de har konstruerat utifrån det danska samhället: den självständiges, lönearbetarens och den karriärbundnes praxis. Det är principerna och det sätt på vilket denna praxis är organiserad som ligger till grund för livsformerna. De olika formerna av praxis får olika konsekvenser för vardagslivet och familjen.

Utgångspunkten för analysen är dikotomin arbete-fritid som analyseras i termer av mål och medel. Livsformernas olika begreppsvärldar ställs mot varandra och visar därigenom att vi begriper oss själva genom att kontrastera oss mot andra, med en annan praxis. Karaktäriseringen av olika

livsformer med olika praxis och synsätt, vilka inte rangordnas eller placeras före och efter i någon utvecklingskedja, gör det möjligt att se att olika människor kan vara betjänta av olika lösningar på vardagens problem.

Livsformerna är dock teoretiska konstruktioner, medan människor, och särskilt familjer, i verkligheten kan ha drag av flera olika livsformer. Livsformsteorin är därför inte något klassificeringsinstrument, utan ett sätt att analysera människors praxis och förhållningssätt.

Bostadens olika betydelse i våra liv

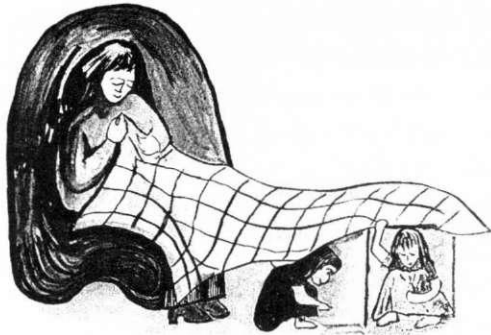
Att bostaden spelar olika roll i våra liv blev för mig synligt i en intervjuundersökning för några år sedan.⁵ Ett antal slumpmässigt valda hushåll i tre olika boendeformer i samma bostadsområde i en mindre stad intervjuades om sitt val av bostad. Hela bostadsområdet var uppfört några år innan intervjuerna genomfördes. De intervjuade bodde i lägenhet i flerbostadshus, i ett eget ägt radhus eller i eget friliggande hus. Alla ville dock bo i "eget hus", dvs. eget radhus eller friliggande hus, de flesta föredrog det senare. Ingen hade valt lägenhet i flerbostadshus om de haft möjlighet att skaffa sig eget hus. (I urvalet fanns ingen enboende, men ett par ensamstående kvinnor med hemmaboende barn. En av dem bodde i radhus, den andra såg inte småhus som ett realistiskt alternativ för henne.)

I tolkningen av resultaten hjälpte mig livsformsanalysen att förstå varför alla ville bo i eget småhus, samtidigt som motiven till stor del var olika. De intervjuade var del av ganska olika sociala sammanhang, trots att de bodde i samma bostadsområde. Deras liv kunde utifrån te sig sig relativt lika, i de flesta familjerna arbetade båda makarna, de hade barn som skulle till dagis eller skola, kvinnorna ansvarade för det mesta av hemarbetet, varför det var de som arbetade deltid.

Mycket var gemensamt i deras vardagsliv. Det fanns också likartade motiv till att de ville bo i

eget hus, t. ex. gjorde markkontakten det möjligt för kvinnorna att förena hemarbete och egen fritid med uppsikt över små barn på ett sätt som en lägenhet i flerbostadshus inte gjorde. Det egna huset hade dock också mycket olika betydelse i de intervjuades livsprojekt.

Jag fann två av Höjrups/Christensens tre livsformer i denna studie – de som hade en lönearbetarpraxis och de som hade en karriärbunden praxis. Bland dem med karriärbunden praxis (med arbetet som mål och fritiden som medel), kunde jag dock identifiera två grupper, vilka jag kallat för "välutbildade" respektive "familjer på väg".

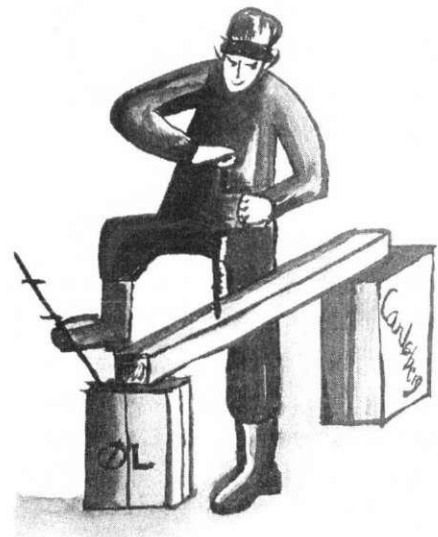

Lönearbetarfamiljer

För "lönearbetarfamiljerna" (med arbetet som medel och fritiden som mål) innebar det egna huset något annat än vad det gjorde för "familjerna på väg" eller "de högutbildade". I livsprojektet för de lönearbetarfamiljer som hade en stark förankring på orten, ingick att bygga sig ett eget hus – eller att bygga om ett gammalt. Huset skulle bli samlingspunkt för släkt och vänner, som alltså fanns på orten, och familjens gemensamma projekt. Mannen och kvinnan hade dock sina respektive ansvarsområden. I huset skulle man bo resten av livet, där lade man ner tid, omsorg, fantasi och känsla. Mannen visste allt om det, hur det var byggt, var ledningarna fanns, vilka material som hade använts. Huset var ram för familjegemenskapen och där tillbringade man det mesta av sin fritid, om man än sysslade med

olika saker, och huset markerade också samhörigheten med släkt och vänner och tillhörigheten till den lokala kulturen.

Alla lönearbetarfamiljer hade dock inte lyckats skaffa sig ett eget hus. De som hade lyckats hade dels något mer kvalificerade och välbetalda arbeten, dels var de hantverkskunniga och hade lagt ner mycket arbete själva. Några äldre hade istället skaffat sig sommarstuga, vilken delvis ersatte det egna huset, och vilket gjorde att de var nöjda med att leva ett vanligt "lägenhetsliv" i stan under vinterhalvåret, medan några av de yngre familjerna "rullade tummarna" i väntan på att få något eget att bygga på och inreda, att ägna sig åt, att fylla med mening... . Under tiden ägnade sig männen gärna åt idrott, medan kvinnorna var mer hemma eller gick ut med några väninnor. De tillbringade inte fritiden tillsammans hemma i samma utsträckning som de arbetarfamiljer som hade eget hus. En likartad bild av det egna husets betydelse i människors liv ger Annette Rosengren i sin avhandling *Två barn och eget hus*⁶, Lena Jarlov har behandlat bostadens betydelse för människors (särskilt mäns) verksamhetslust i sin bok *Boende och skaparglädje*.⁷

Illustrationer: Mia Björk

Välutbildade familjer

För "de välutbildade", som oftast arbetade i den offentliga sektorn, var det egna huset ett mer eller mindre självklart val när de fick barn. Ekonomiskt innebar det inga problem, snarare var det mer fördelaktigt. Ett eget hus gav dem större utrymme inomhus, dessutom tillgång till egen tomt, kompisar till barnen (eftersom många barnfamiljer flyttade in samtidigt) och en lugn miljö. Männen arbetade minst heltid och hade inga projekt på gång i källaren eller något intresse av att bygga på huset.

Det var *inte* för att ha något att arbeta på på fritiden de skaffade sig hus, fritiden tillbringades ofta ute i naturen eller med att läsa en bok, inte heller för att kunna samla släkt och vänner, som sällan fanns på orten. Kvinnorna hade ofta också hög utbildning, om än sällan lika hög som männen, men det var de som arbetade deltid när barnen var små. De var inte lika intresserade av att ägna sin tid åt att inreda hemmet som kvinnorna i "familjerna på väg" och de ansåg det inte lika viktigt som kvinnorna i lönearbetarfamiljerna att ha det välstädat hemma. De hade för avsikt att arbeta mer när barnen blev större, yrket var viktigt i deras livsprojekt. När de inte arbetade föredrog de framför allt att ägna sig åt barnen, dvs. de gjorde saker särskilt för/med barnen. Huset var framför allt den plats där hela familjen umgicks, ofta bara för sig själva.

Familjer på väg

För "familjerna på väg", där åtminstone mannen oftast arbetade inom det privata näringslivet, hade ett eget hus däremot inte varit någon ekonomisk självklarhet, vägen hade ofta gått över ett radhus som sålts med vinst och det var, som för lönearbetarfamiljerna, först när barnen var en bit upp i skolåldern som man kunde skaffa sig det egna huset, som då helst skulle vara nybyggt och inte kräva något större arbete med underhåll.

Att bo i eget hus hade en stark symbolisk betydelse för dem, det var viktigt i deras livsprojekt, i deras bild av sig själva och gav dem möjlighet att visa att de hade lyckats. För kvinnorna var huset utgångspunkten för deras liv, även om de deltid-arbetade. De ägnade sig både åt att städa och åt att inreda hemmet och att vara tillsammans med barnen.

"Representation" hemma kunde också förekomma. Kvinnorna i dessa familjer hade väntat med att skaffa sig utbildning eller att söka ett arbete som krävde ett stort engagemang av dem tills barnen var stora nog att klara sig själva. De hade anpassat sitt livsprojekt till mannens arbete och kanske flyttat med honom flera gånger till nya platser. I dessa familjer var kvinnornas livsprojekt starkt kopplade till männens.

För ingen av de två typerna av tjänstemannafamiljer var huset samlingspunkt för släkt och vänner på samma sätt som för arbetarfamiljerna, de hade ofta flyttat från sin uppväxtort och kanske flera gånger till under sitt vuxna liv. De upplevde ingen stark förankring på den ort där de nu bodde, utan kunde tänka sig att flytta igen. De kände större samhörighet med människor med ett livsprojekt som liknade deras eget, än med befolkningen på orten eller i regionen.

Ett eget hus

Genom att tolka intervjuerna ur ett livsforms-perspektiv blev det för mig tydligt att bostaden hade olika betydelse i de intervjuades livsprojekt. Samtidigt var de alla intresserade av samma typ av boende – det egna huset. Det var det boende som bäst kunde tillgodose allas möjligheter att förverkliga sina livsprojekt, såväl männens som kvinnornas, vilka var mer eller mindre beroende av varandra. En orsak till detta var att det var den boendeform som premierades ekonomiskt, och som också hade högst status. En annan orsak var att möjligheten att få tag på en stor bostad när man började bli trångbodd i sin trea var störst i eget

hus, särskilt om man var intresserad av utrymmen utanför den egentliga bostadsytan, som källare, garage, tvättstuga, förråd, utrymmen som visade sig vara nog så viktiga.

Det fanns ingen anledning för någon av de intervjuade familjerna att aktivt *välja* att bo i flerbostadshus. De hade dock alla bott i ett modernt flerbostadshus under någon period i sitt liv och då inte alls vantrivts. De unga lönearbetarfamiljer som bodde i flerbostadshuslägenheter i det område där intervjuerna gjordes såg det dock som mer eller mindre nödvändigt att flytta till småhus, inte minst för barnens skull. Möjligen innebar det något annat att bo på detta sätt i början av 80-talet, än det hade gjort tio år tidigare, inte minst på grund av att så många hade flyttat till småhus under tiden. De intervjuade som bott i ett annat flerbostadshusområde på orten med småbarn tio år tidigare berättade om ett rikt socialt liv med många grannkontakter, medan de som bodde i de relativt nybyggda flerbostadshusen i det område där studien gjordes hade haft svårt att skapa positiva grannkontakter och de framförde också en del klagomål på grannarna.

Det var lönearbetarfamiljernas livsprojekt som var mest beroende av ett eget hus för att kunna förverkligas. Lönearbetarna kunde inte snickra på sin lägenhet eller få plats med släkten där. De hade inget riktigt motiv att tillbringa fritiden tillsammans hemma så länge de bodde i lägenhet. Att syssla med idrott, som de unga männen gjorde, var inget som i längden kunde fylla deras livsprojekt med mening.

Tjänstemannafamiljernas, både de välutbildade och "familjerna på väg", intresse av ett arbetsfritt boende talade däremot snarast emot det egna huset för deras del. I den situation som förelåg, såväl i samhället som helhet som på den här orten där det egna huset var normen, blev ett eget hus dock särskilt viktigt för "familjerna på väg", medan de välutbildades livsprojekt var mer beroende av deras boende.

Det fanns visserligen kopplingar mellan arbete och fritid även i de välutbildades livsprojekt. Det var till exempel vanligare att de välutbildade uppgav att de läste böcker på sin fritid, men det kan man göra i vilken bostad som helst. De var dessutom mycket borta på sin fritid. Familjen/fritiden respektive förvärvsarbetet var två relativt separerade, men båda viktiga, delar av deras livsprojekt.

Det var den situation som uppstod när de fick barn som var avgörande för att de valde att flytta till eget hus, dvs. behovet av en barnvänlig miljö med möjlighet till kompisar till barnen i kombination med kvinnans behov av att kunna kombinera förvärvsarbete, hemarbete, tid med barnen och egen fritid. Ändå stod de naturligtvis inte utanför de sociala sammanhang där normen var eget hus, de hade knappast någon anledning att välja något annat på den här orten.

I en mer urbant präglad miljö skulle en centralt belägen bostadsrättslägenhet möjligen upplevts som ett alternativ. Bland de välutbildade fanns det dock till exempel en familj som hade valt att bo i radhus framför att flytta till eget hus med motiveringen att de också hade sommarstuga och dessutom deltog aktivt i föreningslivet. De hade varken tid för eller behov av eget hus. Jag tolkar det som att boendet inte var lika centralt i deras livsprojekt som i de övrigas. De övriga familjer som bodde i radhus hade däremot för avsikt att flytta till eget hus så småningom, om de fick möjlighet.

Om man ser på bostadsbehovet rent funktionellt skulle i och för sig alla de intervjuade kunnat bo i lägenhet i flerbostadshus, åtminstone om de kunnat komma över en tillräckligt stor lägenhet. Läger man till sociala aspekter vid valet av bostad, som en lugn miljö och kompisar till barnen, borde det fortfarande vara möjligt, men kanske inte i vilket hus eller på vilken gård som helst. (Det var stor skillnad mellan hur olika hus och gårdar upplevdes, en del ansågs lugna, andra bråkiga.)

Tar man in de intervjuades livsprojekt och boendets betydelse i detta blir bilden dock mer komplex. Förverkligandet av både männens och kvinnornas livsprojekt i lönearbetarfamiljerna kunde svårligen ske i lägenhet, knappast heller för "familjerna på väg", i varje fall inte i detta bostadsområde där det bara fanns "vanliga" hyreslägenheter och på denna ort där det egna huset så tydligt var normen för hur man skulle bo.

Jag har i denna analys betraktat de intervjuade som representerande "rena" livsformer. Det fanns inslag av olika livsformer i flera av familjerna, men mitt syfte har varit att klargöra skillnader avhängiga av livsprojekt och livsform, vilka jag har uppfattat som relativt stora. Risken med beskrivningar med utgångspunkt i idealtypiska livsformer är dock att man döljer de avvikelser från mönstret som kan finnas. "Familjer på väg" med förankring på orten befann sig till exempel i en annorlunda situation än de inflyttade med likartade livsprojekt.

Andra begrepp

Människor har således inte bara olika villkor, vi lever också i olika sociala sammanhang och bostaden spelar därför olika roll i våra liv. För mig blev en analys med livsformer som utgångspunkt användbar för att se detta på ett sätt som begreppen klass eller arbetare-tjänstemän inte möjliggjorde. Med klassbegreppet kunde jag förklara varför människor bodde som de bodde, och inte alltid som de önskade, och det var naturligtvis bara arbetarfamiljer som bodde i lägenhet ofrivilligt (de övriga som gjorde det hade valt det under ett övergångsskede), men jag kunde inte förklara hur de *ville* bo. En uppdelning i arbetare och tjänstemän kunde inte förklara den stora skillnad som fanns mellan de två olika typerna av tjänstemannafamiljer som levde i två ganska skilda kulturella kontexter.

Andra begrepp, med en annan utgångspunkt än livsformer, är naturligtvis också möjliga att använ-

da. Kanske är det inte nödvändigt att utgå från människors försörjning, från arbetet och fritiden som meningsskapande, vilket livsformsanalysen gör. Bourdieus begrepp *kulturellt, socialt, ekonomiskt och symboliskt kapital*⁸ vore kanske en annan fruktbar utgångspunkt. Kanske kan boendets betydelse också tolkas med utgångspunkt i livsstilar. För mig innebar dock livsformsteorin en möjlighet att kunna förstå och förklara mer av boendets betydelse i människors liv än vad jag kunde enbart med begrepp som t. ex. kön och klass, där sammansatta kulturella sammanhang är svåra att få med.

Flerbostadshusets förändrade meningssammanhang

Vårt moderna samhälle ger oss större möjligheter än någonsin tidigare att välja våra liv. Detta innebär samtidigt att vi själva måste hitta meningen med det. I detta sökande kan de sega strukturerna, de invanda mönstren, ge oss trygghet samtidigt som nya sätt att leva, nya värderingar också kan utöva sin lockelse. Vi är fria att välja, men det vi söker är inte den totala friheten. Vi söker också tillhörigheten. Under uppbyggnaden av industrisamhället och välfärdsstaten gavs många möjlighet att höra till i ett nytt sammanhang som gjorde det möjligt eller kanske nödvändigt att lämna gamla platser, livsmönster och tankesätt. Idag pågår inte längre samma gemensamma bygge av framtiden, var och en blir mer utlämnad till att forma sitt eget livsprojekt.

Dekonstruktionen och ifrågasättandet av välfärdsstaten, av dess ideologi inte minst⁹, och upplösningen av likheten som norm innebär möjligheten till en befrielse för dem som inte passat in, på samma sätt som urbaniseringen innebar en befrielse från det gamla livet, från livsmönster som stängt människor inne. Att flytta in i en modern lägenhet var "meningsfullt" för många (inte alla) under uppbyggnaden av välfärden mot bakgrund av de omoderna, trånga bostäderna

tidigare, men betydelsen av detta har successivt förändrats i takt med att verkligheten förändrats.

Ju mer det egna huset kom att framstå som normen och det eftersträvansvärda, ju mindre meningsfullt har det tätt sig att bo i en lägenhet i ett typiskt "hyreshusområde". Hur bra man än trivs egentligen så kommunicerar man med detta boende att man inte har samma strävan som "alla andra", vilket kräver sin förklaring. Att flytta in i en lägenhet i ett flerbostadshus idag innebär något annat än det gjorde att flytta in i samma hus för 25 år sedan, även om bostaden är både välbevarad och upprustad och kanske t. o. m. förklarad som kulturhistoriskt värdefull. Detta innebär dock inte att alla skulle vilja flytta. Tvärtom visar många studier av särskilt upprustningsprojekt¹⁰ att många, särskilt äldre människor, helst av allt vill bo kvar.

Livsprojekt i vår tid – män och kvinnor

Att använda sig av livsformsanalysen med dess utgångspunkt i arbete/fritid är ett sätt att se på den situation där vi blir allt mer utlämnade till att själva avgöra meningen med våra liv. För en del är det förvärvsarbetet som är det viktigaste, för andra är det familjen och/eller bostaden/hemmet. För åter andra kanske en fritid som levs någon annan stans än hemma. Inte minst på grund av välfärdsstatens existens ser människors livsprojekt idag annorlunda ut än de gjorde tidigare.

I de flesta kvinnors och mäns livsprojekt i Sverige idag ingår att ha *både* arbete och familj. Välfärdsstaten har inneburit att även kvinnor fått möjlighet att välja både familj och förvärvsarbete. (För männen är förändringen inte lika stor, men de kan idag kanske välja sig själva som pappor på ett nytt sätt.) I välfärdsstaten har särskilt kvinnor fått större valmöjligheter, samtidigt som vi också fått mer arbete totalt sett, även om många arbetsuppgifter har blivit lättare med ny teknik, och en situation där vi måste väga olika arbetsuppgifter och värderingar mot varandra och göra prioriteringar och val.

Att kombinera yrkesarbete och familj har tidigare varit problematiskt, såväl formella regler som attityder på arbetsmarknaden gjorde det svårt för kvinnor att inneha vissa tjänster/arbeten, och det saknades länge en offentlig barnomsorg. Många kvinnor har dock varit tvingade att dubbelarbeta av ekonomiska skäl. De har tagit de arbeten som funnits och löst barnomsorgen privat på det sätt som varit möjligt. Möjligheten att *välja* både familj och förvärvsarbete har idag istället blivit något av en norm, det har blivit svårare att motivera ett val av endast det ena. Valfriheten har på så sätt samtidigt blivit både större och mindre. Det har blivit allt svårare att välja bort något, samtidigt som det blir allt svårare att hinna och orka leva det liv det innebär att välja allt samtidigt. (Statistiken visar att det fortfarande är kvinnor som utför det mesta av hemarbetet.) Detta är frihetens paradox.

Storskalighet och lokala lösningar

Ett livsprojekt bestående av familj och förvärvsarbete får dock olika konsekvenser för män och kvinnor. De praktiska svårigheterna att få allt att gå ihop har för många förvärrats i takt med att samhället blivit allt mer storskaligt. Restiderna mellan arbete, daghem, affärer, offentlig service och bostaden har ökat för många. Det är ofta kvinnorna som tar på sig merarbetet med att få vardagen att gå ihop, många kvinnor väljer att arbeta deltid för att bättre klara detta samt sköta hemarbete och barn.

Åtskiljandet av produktion och reproduktion i kombination med arbetsfördelningen mellan kvinnor och män har inneburit att det främst är kvinnorna som "drabbats" av den urbana utvecklingen. Kirsten Simonsen skriver i en prisbelönad artikel i *SHPR*¹¹ att den urbana utvecklingen konstant orsakar hinder och konflikter i kvinnors vardagsliv. Hon menar att man planerat och byggt grannskapsenheter som passat idealfamiljen och

hemmafrun och att både den tidigare granskingsplaneringen och den följande självägande enfamiljsbostaden i förort passat en generell funktionalistisk urban struktur med tydliga ideologiska antaganden om kvinnans roll i familjen. Hon ser enfamiljshuset som en paradox när kvinnornas antal i arbetskraften ökar. Som jag förstår det förfäktar hon således teorin om enbostadshuset som kvinnofälla.

Denna typ av "objektiv" analys problematiserar dock inte kvinnors egen inställning och utgår inte från hur de upplever problemen och försöker lösa dem. Risken är att man då inte upptäcker de skillnader som kan finnas mellan olika kvinnor och att utvecklingen kanske inte upplevs på samma sätt av alla, trots att den kan verka entydig. Mot bakgrund av min studie framstår det t. ex. inte som konstigt att många kvinnor väljer att bo i enbostadshus, att det ger dem den största möjligheten att förverkliga ett livsprojekt som trots allt till stor del är förankrat i familjen/hemmet/fritiden. Många förvärvsarbetande kvinnor vill uppenbarligen bo i enbostadshus, trots det myckna resande som ofta blir följd.

Bilden av alla kvinnors liv som uppstyckat, alla kvinnors vardag som uppsplittrad, blir lätt alltför entydig. Vi rör oss på olika sätt och på olika vägar inom det uppstyckade samhället beroende på hur våra vardagar ser ut, men också på grund av våra livsprojekt och de konsekvenser våra mer långsiktiga val får. Människor med en stark yrkesinriktning är ofta beredda att flytta eller resa längre för att få "rätt" arbete, eller kanske att avstå från sådant som andra anser vara oundgängliga kvaliteter i boendet som t. ex. närhet till grönska eller en trafikfri miljö. Andra med livsprojektet förankrat mer i och runt boendet anser kanske att bostadsområdet i sig är viktigare.

Även om många väljer ett eget hus om de har möjlighet så väljer de kanske olika läge i stan eller olika typer av bostadsområden. I den tidigare nämnda studien visade det sig till exempel att de

lokalt förankrade lönearbetarfamiljerna hade mycket klart för sig på vilken sida om järnvägen och i vilket område de ville bo, medan de inflyttade tjänstemännen inte gjorde denna typ av överväganden, eftersom de inte hade något personligt historiskt förhållande till orten. Därmed inte sagt att de inte hade preferenser angående läget, men de hade andra utgångspunkter för dessa.

Hur man reser inom orten och när och varför man reser därifrån har med livsprojektet och det egna meningssammanhanget att göra. Somliga reser till släktingar och vänner på fritiden, andra skjutsar sina barn till idrottsaktiviteter och ytterligare andra går på konserter och teatrar. En del storhandlar med bil, andra handlar oftare och närmare. En del handlar av princip i Konsum, andra handlar på ICA. En del arbetar i ett industriområde, andra i city. Det finns en struktur i hur man använder staden/naturen eller orten/regionen som kan kopplas till livsform och livsprojekt. Detta betyder, menar jag, att den populära tanken om lokal samverkan med bostadsområdet som utgångspunkt kanske inte alltid ligger så nära till hands som det kan verka.

Föreställningen om "mellannivån" eller bostadsområdet som lösningen på människors och då särskilt kvinnors splittrade vardagsliv tar liksom andra rationalistiska lösningar sin utgångspunkt i tanken om lokalt samarbete och lokal gemenskap. När samhället har blivit storskaligt och svårt att överblicka verkar det logiskt att bryta ner det lokalt igen. Som komplement till de stora arbetsplatser där produktionen drivs så rationellt som möjligt, ska vi på fritiden leva i en lokal gemenskap i våra bostadsområden. Vi ska inte behöva resa omkring som skottspolar för att hålla samman våra liv. Även om vi på grund av stadsrummets uppstyckning tvingas att resa en del, så är våra liv dock kanske inte så uppstyckade som det kan synas, genom resandet håller vi ihop våra liv, det handlar inte bara om att få vardagen att gå runt.

Visionerna har på senare år decentraliserats och fått en alltmer lokal prägel. Storstaden, storsamhället och storskaligheten befriade oss visserligen från det gamla, förutsägbara, och för somliga kanske kvävande lokala livet, nu är det från det nya, oförutsägbara och anonyma livet vi ska befria oss.

Kvinnokrav i boendet

Föreställningen om likhet finns också hos de kvinnor som kritiserat planeringen för att inte ta hänsyn till kvinnors intressen. Utgångspunkten är att kvinnor, på grund av de patriarkala strukturerna i samhället, lever under likadana villkor och därför har samma problem och intressen, även om de kan välja olika strategier. De kvinnor som försökt formulera kvinnokrav eller visioner med vardagslivet som utgångspunkt¹² ser det, som jag tolkar det, som i första hand ett organisatoriskt problem, där det gäller att få tiden att räcka till i ett samhälle med bristande rumslig samordning. De menar att vardagslivet är splittrat i tid och rum. Lösningen på båda problemen, bristen på tid och helhet, är att återskapa ett rumsligt, socialt och tidsmässigt sammanhang, utan att stadsstrukturen eller arbetsdelningen i stort i samhället förändras. Samverkan i närmiljön, genom lokalt hushållsarbete, lokal omsorg, lokal förvaltning och lokal produktion presenteras som "lösningen".

I denna analys bortser man dock, menar jag, från att vi samtidigt som vi har likartade problem med att få vardagen att gå ihop lever i olika världar och har olika livsprojekt, möjligen ser man det som berikande för det lokala livet. Tanken om "den lokala lösningen" på våra vardagsproblem i tid och rum beaktar inte de olika meningssammanhang som vi faktiskt tillhör med våra olika livsprojekt. Till grund för analysen ligger ett synsätt som var dominerande på 70-talet, men som kommit att te sig mindre självklart när associationsstrukturerna runt begreppen privat-offentligt löses upp. Allt arbete som utförs i

hemmen betraktas som osynligt och målsättningen är att synliggöra, dvs. offentliggöra det. Jämställdhet ska uppnås via offentliga och kollektiva arrangemang. "Mellannivån" ska bli en ny arena där jämställdheten kan förverkligas.

Denna vision är ett uttryck för en tydlig likhetsstrategi (i motsats till särart) och den nya arenan ska också vara könsneutral. Forskning om kvinnor och boende har dock visat att likhetsstrategin inte är självklar, å ena sidan utgår många kvinnors identitet från en mer traditionell kvinnoroll och å den andra lever många inte ett så "privat" liv i småhus som man skulle kunna tro.¹³

Motsatsparet *gemeinschaft-gesellschaft* har nyligen diskuterats av Johan Asplund.¹⁴ Han menar att dissonansen mellan dessa begrepp är inbyggd i den europeiska moderniseringsprocessen och drabbar alla. Vad man än väljer väljer man bort något annat. Jag menar att man kan se på förslaget om "den lokala lösningen" av problemen i kvinnors vardagsliv mot bakgrund av denna tankefigur. Det är framför allt moderna, urbana kvinnor med starkt yrkesinriktade livsprojekt som förespråkar lokala lösningar på kvinnors vardagsproblem. Min hypotes är att den lokala förankring som de har valt bort och därmed saknar i sitt eget liv blir utgångspunkten för visionen om ett bättre liv, som de själva aldrig skulle drömma om att leva, därför att de då skulle måsta avstå från något annat som är viktigare för dem i deras livsprojekt. De har utformat sina livsprojekt inom ramen för det moderna samhälle, där det lokala fått allt mindre betydelse och där vardagslivet blivit allt mer uppsplittrat, samtidigt som deras vision om ett bättre samhälle tar sin utgångspunkt just i det *lokala* livet.

Är detta en motsättning som går att upplösa? Är det möjligt att förena det bästa ur båda världarna, att få både frihet och trygghet, både förutsägbarhet och oförutsägbarhet? Det är uppenbart att det är svårt att avvika från normen i "lokalsamhället", frågan är om det är möjligt att bygga upp

ett "lokalsamhälle" inom ramarna för det moderna livet.

Att understödja lokal gemenskap i bostadsområdet, att bygga kollektivhus och på olika sätt samverka med sina grannar behöver dock inte ses som ett sätt att bygga upp ett nytt lokalsamhälle, utan som ett sätt att samverka för att underlätta i vardagen och göra den lite roligare, vilket borde vara möjligt även i storstaden. Människor vill naturligtvis att de bostadsområden där de bor ska fungera så bra som möjligt så länge de bor där, inte minst för deras barn som ofta vistas där mer än vad de gör själva. I den upprustning som nu pågår av de stora 60-tals- och 70-talsområdena finns det mycket att göra för att det lokala livet ska få plats och för att människor ska trivas. I det moderna samhället kan grannskapet kanske inte bli ett lokalsamhälle i bemärkelsen den ram inom vilken människor utformar sina livsprojekt, men bostadsområdena finns där och det gäller för planerarna att göra dem så bra som möjligt.

Detta betyder dock inte, menar jag, att nackdelarna med eller bristerna i det moderna samhället kan åtgärdas lokalt i bostadsområdet eller att det är möjligt att skapa helhet i det splittrade vardagslivet där.

En del av den empiriska forskning om boendets betydelse i människors liv som utförts (t. ex. min egen och Anette Rosengrens) har snarast undersökt lokalsamhället och då kunnat konstatera det egna husets dominans, medan annan forskning haft en urban miljö som utgångspunkt och då funnit andra ideal. Detta visar att våra val t. ex. av boendeform sammanhänger med våra livsprojekt, livsformer och livssammanhang. I diskussioner om bostadsbehov bortser man dock ofta helt från

detta och försöker formulera vad som är en "god bostad" endast med utgångspunkt från kriterier som ålder, hushållssammansättning och skede i livscykeln, vare sig man analyserar vilket boende som är bäst för att vardagen ska fungera eller kartlägger människors drömbostäder.

Jag menar inte att konstaterandet av att vi gör olika val utifrån våra olika meningssammanhang betyder att alla hittar det boende som bäst passar dem. Tvärtom – för att människor ska kunna få ett boende som passar dem behöver nya boendeformer utvecklas (både i lokalsamhället och i stadsmiljön) likaväl som möjligheterna att välja behöver stärkas så att inte till exempel ekonomiska förändringar får förödande konsekvenser för människors möjlighet att förverkliga sina livsprojekt. Det ökande antalet exekutiva auktioner innebär till exempel många havererade livsprojekt.¹⁵

Utgår man från att människor har olika livsprojekt och livsformer blir samverkan i närmiljön dock inte självklart den väg som kan skapa och vidmakthålla mening. Oberoende av om olikheter i praxis och olika föreställningar tar sin utgångspunkt i människors försörjning eller är grundade i livsprojekt på fritiden så innebär det att vi åtminstone delvis lever i olika världar, har olika värderingar, gör olika prioriteringar. Lokal samverkan kan vara meningsfull i vissa frågor och för en del människor, men skapar knappast mening och helhet i människors liv.

Min uppmaning till planerare och politiker är att fråga sig i vilken utsträckning bostaden, bostadsområdet, närmiljön och stadsmiljön ger människor möjlighet inte bara till den gemenskap som är så mycket diskuterad, utan också att förverkliga sina livsprojekt.

Noter

- ¹ Thomas Höjrup: *Det glemte folk*, Institut for europaeisk folkelivsforskning, Statens byggeforskningsinstitutet 1983.
- ² Lone Rahbek Christensen: "Hver vore veje", *Etnologisk Forum* 1987.
- ³ Se till exempel Gunilla Bjerén: "Livsformer och samhällsförändring i Sverige", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2 1991.
- ⁴ Tora Friberg: *Kvinnors vardag. Om kvinnors arbete och liv. Anpassningsstrategier i tid och rum*, Lund University Press 1990.
- ⁵ Annika Almqvist: "Boendets roll i livsprojektet", i *Kvinnor om boende och planering*, Statens institut för byggnadsforskning M:27 1989. Mia Björk: *Mintid är din - arbetsfördelningen mellan könen ur ett boendeperspektiv*, Statens institut för byggnadsforskning 1989.
- ⁶ Anette Rosengren: *Två barn och eget hus*, Carlssons bokförlag 1991.
- ⁷ Lena Jarlov: *Boende och skaparglädje. Människors behov av skapande verksamhet - en försummad dimension i samhällsplaneringen*, Chalmers Tekniska Högskola, Göteborg 1982.
- ⁸ Pierre Bourdieu: *Kultursociologiska texter*, Stockholm, Salamander 1986.
- ⁹ Se till exempel Yvonne Hirdman: *Att lägga livet tillrätta - studier i svensk folkhemspolitik*, Carlssons Bokförlag 1989.
- ¹⁰ Se till exempel Tord Jakobson: *Välviljans förtryck. En fallstudie av allmännyttig bostadspolitik*, Arkiv 1991.
- ¹¹ Kirsten Simonsen: "Urban Division of Space: A Gender Category!", i *Scandinavian Housing & Planning Research*, Vol 7, No 3, 1990.
- ¹² Se till exempel *Veier til det nye hverdagslivet*, Kommittén för jämställdhetsfrågor, Nordisk Ministerråd, 1987:61; eller Birgit Krantz: "Kvinnovisioner om ett nytt vardagsliv", i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* nr 2 1991.
- ¹³ Se till exempel Karla Werner: *Egen härd. Om kvinnoliv i småhusområden*, Gidlunds 1981.
- ¹⁴ Johan Asplund: *Essä om Gemeinschaft och Gesellschaft*, Korpen 1991.
- ¹⁵ Mia Björk: *Att förlora sitt hem. Småhusägares erfarenheter av exekutiv auktion*, Statens institut för byggnadsforskning 1991:43.

Denna artikel har granskats vetenskapligt av minst två av de lektörer som anges på sidan 172.

Annika Almqvist är sociolog verksam vid Statens institut för byggnadsforskning, avdelningen för forskning om kommunal planering. Hennes intresseområden omfattar frågor som berör boendets betydelse i människors liv samt människors möjligheter att delta i och påverka planeringen.

Linoleumtryck av Matti Multanen